

Een neergeschoten bedelaar (slot)

Henk van Elburg

In de eerste aflevering over de neergeschoten bedelaar Jacob Willems (nr. 110) eindigde ik mijn verhaal op het moment dat hij door Rijkelt Kramer naar de herberg op de Haar werd gebracht.¹ Aangezien Willem Hollak hier de herbergier was, moet dit wel de latere Bisshopshaar geweest zijn.²

Hoe dan ook, Jacob Willems was er, zeker voor 18^e-eeuwse begrippen, slecht aan toe. Dit zag ook Willem Hollak, de herbergier op de Haar. Hij stuurde daarom onmiddellijk zijn zoon naar Ommen om de burgemeesters op de hoogte te stellen " dat seker hem onbekent persoon in haer schuire gemartelt was". De burgemeesters begaven zich, in hun functie van "gerigt van Ommen", zeg maar de plaatselijke rechtbank, onmiddellijk naar de herberg. In hun gezelschap bevond zich ook Hendrik Cleman senior, de Ommer chirurgijn. Cleman, de chirurgijn, zag in één oogopslag dat hij hulp nodig zou hebben. Dus stuurde men ene Albert Arents eropuit om zo snel mogelijk Cleman's roomse collega Hendrijckus Johannes Nijman op te zoeken en hem naar de Haar te sturen.

De eerste diagnose van de plattelandsartsen was duidelijk. Zij constateerden dat Willems " met een sware wonde in sijn been geschoten te sijn tussen het kuit van het geseide been en den enkel, zijnde de groote tibia en de kleine tibia of beide peipen in stukken alle beijde, daer bij ongeneeslijk of het been moet afgeset worden, alles te pletter van een ander geschoten weesende met een grote openinge". Het staat er wat plastisch, maar het zal duidelijk zijn dat zij de kans op herstel erg klein achtten. Amputeren leek ze dan ook de beste oplossing.

De burgemeesters van Ommen, E. Friesendorp, F. Smit en H. Stijgh bevonden zich nu in een lastig parket. Mochten ze zelf beslissen wat er moest gebeuren? Moesten ze hogere instanties melden wat er gebeurd was? Er werd in ieder geval dezelfde dag nog actie ondernomen om te zorgen dat ze achteraf het verwijt kregen dat ze onzorgvuldig waren geweest. Ze stuurden de stadsdienaar eropuit om Willem Boldewijn en Benjamin Sleinsters op te zoeken en hen te vragen op de bedelaar "te komen oppassen en 't nodige behulp te doen". Boldewijn en Sleinsters zouden uiteindelijk beiden dertig dagen op de Herberg blijven om op de gewonde te passen. Ze rekenden hier 12 stuivers per dag voor, omdat ze "extraordinair veel werks en last, so dag als nag medt desen bedelaar gehad hebbende".

Uit een verklaring van burgemeesters en schepenen van 24 december blijkt dat ze de gebeurtenissen voor de zekerheid toch maar gerapporteerd hebben. Doctor H. Hubert, advocaat-fiscaal van Salland, verzoekt hen namelijk om met de door Hubert gestuurde chirurgijn Wijntjens de gewonde te bezoeken. Wijntjes zal dan de wond opnieuw verbinden. Twee dagen later wordt de Ommer chirurgijns door Hubert nog eens op het hart gebonden zo snel mogelijk bericht te sturen wanneer de gezondheid van Willems achteruit mocht gaan. En dat het slechter zou gaan, stond waarschijnlijk voor iedereen toen al vast. Gegeven de toenmalige stand van medische kennis, zeker die van plattelandschirurgijns, en de aard van de verwonding zou het een wonder zou zijn wanneer Willems weer helemaal de oude zou worden. Een volkomen verbrijzeld onderbeen en een gapende wond die alleen regelmatig werd verschoond en verbonden, dat beloofde niet veel goeds. En dat bleek al op 27 december, om 10.00 uur 's ochtends. De Ommer chirurgijns meldden zich bij de burgemeesters Friesendorp en Hofmeijer om hun laatste bevindingen door te geven. Zij berichtten "dat sijn voet an desselfs Regterbeen doot is, dat bij de wonde een sterke Lugt stank is." Zoals te verwachten viel, had de patiënt inmiddels ook koudvuur in zijn been. Eigenlijk vonden ze dat zijn voet afgezet moest worden. Willems dacht er zelf ook zo over, maar hij voelde zich

1 Indien niet anders vermeld, is alles wat hieronder volgt afkomstig uit inv.nr. 650, gemeentearchief Ommen

2 Zie hiervoor ook G. Steen, *Ommen rond de 19^e eeuw. Bijdrage tot de geschiedenis van Ommen*. Ommen, 1982.

inmiddels zo zwak, dat hij vreesde dat hij bij zo'n operatie "wel onder haer handen doot blijven kan, sijnde gepasseerde nagt ook al buijten verstant geweest." Bovendien was sinds de vorige nacht ook de koorts ernstig gestegen.

Tot overmaat van ramp komt op dat moment de zoon van chirurgijn Cleman ongevraagd de vergadering binnenstormen met de mededeling dat Willems "so aenstonds an een bloetstorting uijt de roes was geraeck." De burgemeesters zijn ten einde raad. Het gaat steeds slechter met de gewonde en ze weten niet wat ze moeten doen. Zonder een advies uit Zwolle mogen ze niet besluiten tot een amputatie, terwijl dat zo te zien wel dringend moet gebeuren. Maar stel dat hij dan sterft? Wat halen ze zich dan weer op de hals? En wat gaat dat allemaal kosten? In een dezelfde dag nog verstuurde brief aan Hubert vragen ze hierover dringend om advies. Ook willen ze graag weten "in cas hij komt te sterven hoe het met 't maken van een kiste en sijn begravinge te maken". Dus: moeten we een kist voor hem laten maken en zo ja, wat voor soort begrafenis moet zo'n uitheemse bedelaar dan krijgen?

Hubert antwoordde nog dezelfde dag. Hij beloofde dat hij dezelfde avond nog de chirurgijn Wijntjes en een "doctor in de Medicinie" zou sturen. Mocht Willems in de tussentijd toch overlijden, dan moesten ze, aldus Hubert, een ordentelijke kist laten maken en hem laten begraven "so als ijmant op reis sijnde, als een gering passant, komt te sterven." Op 28 december volgt dan midden in de nacht in de Herberg op de Haar een vergadering tussen de burgemeesters, chirurgijn Wijntjes en doctor Bodde. Belangrijkste vraag hierbij was of het been van Willems nu wel of niet afgezet moest worden. Uiteindelijk is er besloten toch nog maar te wachten en de patiënt te behandelen met een aantal door Bodde voorgeschreven middelen, zoals "de tinktura amirra, de casa plasma, de spiritus en olibalsem".

Ook wordt er geadviseerd om de gewonde niet te veel wijn te geven. Nu zult u denken, hoezo wijn? Twee eeuwen geleden was het fenomeen pijnstillers nog onbekend, koffie en thee waren nog geen volksdranken en water waar je niet allerlei rare dingen van opliep was ook zelden voorradig. Bovendien werd Willems verpleegd in een herberg. Dus op zich niet zo gek dat hij, ook vanwege de pijn, zijn dorst mocht lessen met alcoholische dranken, in dit geval wijn. Dat dit ook inderdaad gebeurde, blijkt uit een ongedateerde rekening van de herbergier, Willem Hollak. Over de hele periode die Willems op de Haar verbleef, at en dronk hij voor circa f 30,- op. Afgezien van een aantal piekdagen, dronk hij per dag zo'n 1 of 2 flessen wijn, nu en dan afgewisseld of gecombineerd met jenever en bier. Piekdagen waren: 22 december, toen Willems net gearriveerd was; 28 december, toen "de doctor en de barbier geweest zijn"; 10 januari toen er voor meer dan 4 gulden werd gegeten en gedronken. Waarom men op die dag zoveel meer nuttigde wordt verderop nog wel duidelijk. Als afzonderlijke post op de rekening werd nog vermeld het geleverde linnen- en beddengoed en "het verder van dien". Gezien de wond van Willems en de medische behandeling in die tijd is dit laatste nauwelijks verrassend. Iets meer dan een week na het bezoek van Doctor Bodde blijkt dat ook zijn adviezen de gehoopte verbetering niet teweeg hebben kunnen brengen. Op 6 januari 1762 rapporteren de Ommer burgemeesters aan Hubert dat de patiënt nu wel erg zwak is. Zo zwak,

"dat de voet van hem, voor lang dood geweest zijnde, bijkans afgerot sij en mogelijk van desen dag nog afvallen sal, staande de wonde van boven redelijk dog de grote tibia ligt wel ruim ?? duim buijten 't vlees bloot, seijnde 't vlees na boven opgetrokken, dus ongeneeslijk als kunnende daerover geen vlees groeien".

Het leest wat moeizaam vandaag de dag, maar het mag duidelijk zijn dat het been van de gewonde bepaald geen prettig gezicht is geweest. De voet viel er overigens dezelfde dag nog af.

De Ommer burgemeesters corresponderden regelmatig met Hubert over hoe nu te handelen met de patiënt. Daarnaast zijn de burgemeesters, op advies van dezelfde Hubert, inmiddels ook elders gaan informeren naar de financiële aspecten van het ongeluk. Op 6 januari sturen ze een brief naar Coevorden, en wel aan de heer van Rande, op dat moment de drost van Salland. Belangrijkste vraag op dat moment is wie de kosten van de verzorging van

Willems voor z'n rekening neemt. Bovendien informeren ze heel beleefd of het de landdrost wellicht niet beter vindt om de bedelaar naar elders te vervoeren. Onder het mom van een zorgvuldige behandeling van de zaak proberen ze in feite de bedelaar kwijt te raken, zodat hij in ieder geval Ommen geen geld meer kan kosten. Maar de landdrost was ook niet gek. Een dag later al laat hij weten dat hij nog niet weet wie er uiteindelijk voor de kosten op zal draaien, maar wel dat ze in ieder geval niet ten laste zullen komen van "den Heere Landdroste". Omtrent de suggestie van een mogelijke verplaatsing van de gewonde, luidt zijn antwoord dat, zolang de bedelaar niet van "criminele delicten" beschuldigd kan worden, hij er niet over piekert om hem elders onder te brengen. Dezelfde dag is er ook weer nieuws over de gewonde. De chirurgijns rapporteren dat de patiënt "na het afvallen van de voet, het gestel van sijne wonde thans voorkomt best te sijn". Zij adviseren dan ook, "dat de grote Tijbia en de kleine Tijbia, voor so verre bloot of sonder vlees is, behoorde te worden afgesaegt, om vervolgens door overtrekking van het vlees de wonde des te schielijker en beter te kunnen genesen." Ze zijn bovendien van oordeel dat "dit afsagen met weinig pijn (*het stond er echt, HVE*) en sonder gevaer van den patient geschieden kan". Voordat ze gaan zagen, zouden ze toch graag een advies willen hebben van, door Hubert aangewezen, specialisten. Ze besluiten met de constatering dat het een stuk beter gaat met Willems sinds zijn voet eraf is gevallen. Hij was dezelfde ochtend in geslaagd zijn gewonde been op eigen kracht en zonder hulp van zijn handen aan de chirurgijnen "hadde toegereikt". Hij at ook weer een stuk beter, hij was ook weer wat vrolijker geweest en de verlamming aan de linkerkant van zijn lichaam was ook beduidend minder geworden.

Naar aanleiding hiervan wordt er in overleg met Hubert afgesproken dat Doctor Bodde op zondag 10 januari om 11.00 uur op de Haar zal zijn, om polshoogte te nemen. Kennelijk is er tijdens dat bezoek de knoop doorgehakt, want in verschillende rekeningen uit het dossier kan worden opgemaakt dat de amputatie op die dag heeft plaatsgevonden. In de bewaard gebleven declaraties van de chirurgijnen Cleman en Nijman wordt een bedrag in rekening gebracht voor het op 10 januari assisteren "bij het afzagen der Been pijp". Beide rekenden hier f 3,- voor. Ook in de rekening van de herbergier werd het bedrag van meer dan 4 gulden verklaard met een verwijzing naar het afzetten van Willems' been. Inmiddels concentreren de Ommer bestuurders zich meer en meer op een oplossing voor de financiële donderwolken die zich rondom de ongelukkige schietpartij dreigen te ontwikkelen. Op de dag van de amputatie verzoeken zij Hubert hen te adviseren, nu ze bij de landdrost nul op het rekest hebben ontvangen. Zij denken er zelfs over, mits de drost dit goedkeurt, de zaak voor te leggen aan de Overijsselse Ridderschap & Steden. Uiteraard komt ook het relatief natuurlijk dure verpleeghuis waar de bedelaar nu verblijft weer aan de orde. Het zou al mooi zijn, "als wij in tusschen of wel so eerder so liever van de Bedelaer ons ontdoen kunnen". Het heeft wel wat weg van de huidige discussie inzake het asielbeleid. Zo merken ze op dat hij in iedere geval nu wel naar Ommen vervoerd kan worden, "daer hij onseragtens minder kostbaer wesen kan". Vraag is alleen of ze dit zo zonder de nodige ruggespraak kunnen regelen.

Na de nodige besprekingen met Hubert sturen ze op 19 januari 1762 een brief naar de heer van Rande waarin ze hem verzoeken of de bedelaar, vanuit kostenoverwegingen, naar Ommen vervoer kan worden om hem daar verder te verzorgen. De landdrost gaat hier mee akkoord en Willems wordt naar Ommen gebracht en vanaf 23 januari ondergebracht bij en verzorgd door de chirurgijn Hendrik Cleman senior. Het zal er ongetwijfeld goedkoper door geworden zijn, maar Willems zelf heeft het niet veel kunnen baten, want op 6 februari 1762, 's nachts om 2.00 uur blies hij z'n laatste adem uit. Hiermee was de kous natuurlijk nog lang niet af. Dezelfde dag nog vragen de vroede vaderen van Ommen aan Hubert of het nu geen tijd wordt dat er duidelijkheid komt in de kwestie van de gemaakte kosten. In de haast vergeten ze aan de drost te vragen of hij eventueel bezwaar had tegen het begraven van Jacob Willems. Dit doen ze alsnog op 8 februari en op 9 februari krijgen ze hiervoor het groene licht. Vervolgens duurt het nog tot november 1769 voordat Ommen er met hulp van de stad Deventer en hun adviseur in deze, hun stadsbediende, de advocaat en doctor H. Hubert in slagen de kwestie naar ieders tevredenheid op te lossen. Het is, na tussenkomst van Ridderschap & Steden, uiteindelijk de graaf van Rechteren tot Rechteren die, als voogd van de erfgenaam van de in 1766 overleden landdrost, voor de kosten opdraait.